

מסכת מנחות דף סא

דף סב

אין יצר הרע מצוי לאותה שעה

כהן מניח ידו תחת ידי בעלים ומניף. התוס' מקשים דלכאורה ידי הבעלים מהווים חציצה בין ידי הכהן לכלי. ורש"י מיישב שאצל הכהן אין חסרון של חציצה, שעיקר התנופה היא בבעלים. ועוד תירצו שאפשר שהכהן שם את ידיו בצדדים. אך בירושלמי (סוטה רפ"ג) מוכח שמניח ידו ממש תחת יד הבעלים, דהקשה הירושלמי לגבי סוטה וכי אין הדבר מכווער שהכהן יגע בידי האשה. ותירץ שמביא מפה. ושוב מקשה דהוי חציצה, ושואל ניקח כהן זקן, אפילו תימא ילד, אין יצה"ר מצוי לאותה שעה.

דף זה נלמד בעש"ק פרשת ויקה"פ, ובה נאמר לגבי הכיור (שמות לח, ח) "במראות הצובאות", ואיתא בארז"ל בפרשה זו (ליקוטי תורה לאר"י פרשת ויקה"ל) שכאשר אדם היה מביא קרבן, "היה הכהן מכיר בפניו מקום שפגם ובמחשבתו, והיה מנקה אותו מחטאו. ובאשה שאסור להסתכל בפניה, הביא אותה לפני הכיור שעשו במראות הצובאות, ורואה שם צורתה, ומכיר במחשבתה, והיה מנקה חלאתה". כלומר כל אדם שבא למקדש הכהן היה מנקה את מחשבתו על ידי הסתכלות בפניו! אבל באשה היה מסתכל דרך המראות הצובאות.

במנחת אלעזר (ח"ג סי' כה) מקשה על האר"י, דממה נפשך, אם חוששין להרהור כשמסתכל בפניה, א"כ גם במראות הצובאות כשמסתכל בפניה דרך המראה שייך הרהור, ואם לא חוששים למה לא מסתכל בפניה ממש. ומיישב דודאי במקום המקדש אין מקום ליצה"ר, ואף דאמרינן (נזיר מוה, ב) שיש חשש שיתגרו בה פרחי כהונה, היינו מחוץ למקדש. ומה שבזמן שמחה היו עושין הפרש בין אנשים לנשים, היינו דוקא משום דהוי זמן שמחה, אך בזמן שבאים באימה ויראה לכפר על החטאים במקדש, אין לחשוש ליצה"ר. ומה שאין הכהן מסתכל ישירות על האשה אלא דרך המראות הצובאות, הרי זה משום הרואין שיחשבו שהכהן מתבונן ביופיה, לכן הסתכל דרך המראות הצובאות.

ובמה שנקט המנח"א לגבי יצה"ר במקדש, בספר שדה צופים מביא ראיה לדבריו מן הירושלמי הנוכח לעיל, דאין יצה"ר שולט באותה שעה. אלא דקצת דוחק להכניס דבריו בלשון האר"י, עיי"ש לעיל.

תנופה בלולב ושתי הלחם

מוליך ומביא מעלה ומוריד. ושני טעמים נאמרו בזה: (א) מוליך ומביא למי שרוחות העולם שלו, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו. (ב) מוליך ומביא לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד לעצור טללים רעים.

התוס' מביאים שכך מניפים בשתי הלחם ובלולב, משום ששניהם מגיעים בזמן של דין, שבחג נידונים על המים ובעצרת על פירות האילן.

ונראה שיש קשר עמוק בין שתי מצוות אלה לענין התנופה הזו.

המהרש"א (חי' אגדות סוכה לו, ב – לח, א) מבאר כך: שתי הלחם מגיעים בשבועות זמן מתן תורתנו, ויש בהן רמז לתורה מכמה טעמים: נאמר על התורה 'לכו לחמו בלחמי'; שתי הלחם באות שתיים כנגד שתי הלוחות; הן עשויות משני עשורונים כנגד עשרת הדברות; עשויות מסולת כנגד התורה שהיא סולת נקיה; באים עמן כבשים ודרשו על התורה (חגיגה יג, א) "דברים שהם כבשוננו של עולם". ע"י התורה הקב"ה מקיים את העולם ועל כן מניפים את הלחמים לכל רוחות השמים, שע"י התורה הקב"ה שומר מפגעי העולם.

ולגבי לולב, מביא המהרש"א את הגמ' לעיל (כו, א) דהלולב הוא כנגד אלה שעושין פירות (וידועים דברי המדרש בחלוקת ד' המינים לגבי תורה ומצוות), וכולם באים באגודה ומגינים זה על זה. ומשמע מדברי המהרש"א שהאחדות הזו מכפרת ומגינה.

הרש"ר הירש (שמות כט, כה) מאריך בהסבר ענין תנופה והרמה, ובתוך הדברים מבאר מה ענין מוליך ומביא ומעלה ומוריד: מעלה ומוריד היינו שאדם נותן מה שיש לו לעבוד את ה'. מוליך ומביא היינו שאדם מקדיש את עצמו לסביבתו, לכלל ישראל. כשאדם מביא שלמים הוא מצרף עצמו הן לעבודת ה' והן אל כלל ישראל.

כשנצרף את המהרש"א לרש"ר הירש, הדברים יהיו נפלאים מאד. שתי הלחם הם כנגד תורה שהיא החיבור להקב"ה (כל התורה שמתוית ית'), והלולב הוא כנגד החיבור של כלל ישראל מיניה וביה. מעתה מתאים מאד שבשתי מצוות אלה עושים את התנופה הזו,

'הרהור', אך 'מחשבה' בעלמא אינה זוקקת ברכה לכו"ע.

וזהו אפוא תירוצו של העין אליהו, דעולה מכפרת על מחשבה שהיא בגדר הרהור, ומנחת מרחשת מכפרת על המחשבה הנסתרת.

והדברים מדויקים היטב. רש"י כתב כאן: "הרהורי עבירה", ועל הרהורי עבירה אמרו (ב"ב קסד, ב) שאין אדם ניצול מהם בכל יום, והיינו מחשבה ראשונית. ואילו המחשבה שהעולה מכפרת עליה, לשון המדרש הוא "הרהור הלב", דהיינו מחשבה יותר מוחשית, מחשבה שאחרי שעלתה בראשו הרהר בה בליבו, ולא על זה אמרו שאין אדם ניצול בכל יום.

וכן מדויק בגמ' כאן, שכאשר רצו לומר להיפך - שהמחבת מכפרת על המחשבה, מכנים את הדברים "מחבואי הלב", והיינו המחשבה הנעלמת.

וכן לגבי הדיבור שמתכפר ע"י המחבת, לשון הגמ' "רחשי מרחשן שפוותיה", ובזה משתמשים לגבי אדם שממלמל בשפתיו בעלמא, הרי שגם הדיבור של סוגיין הוא דיבור קלוש, והכי נמי המחשבה.

דף סד

מעשים דההוא חרש

"ת"ר כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה והיה הורקנוס מבחויץ ואריסטובלוס מבפנים, בכל יום ויום היו משלשלין להן דינרין בקופה ומעלין להן תמידין, היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יונית, לעז להם בחכמת יונית, אמר להן כל זמן שעסקין בעבודה אין נמסרין בידכם. למחר שלשלו להן דינרין בקופה והעלו להן חזיר, כיון שהגיע לחצי חומה נעץ צפרניו בחומה ונדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, באותה שעה אמרו ארור שיגדל חזיר וארור שילמד בנו חכמת יונית, ועל אותה שעה שנינו, מעשה שבא עומר מגגות צריפין ושתי הלחם מבקעת עין סוכר, כי מטא עומר לא הוו ידעי מהיכא אייתי עומר, אכרוזו, אתא ההוא חרשא אותיב חדא ידא איגרא וחדא ידיה אצריפא, אמר להו מרדכי מי איכא דוכתא דשמה גגות צריפין או צריפין גגות בדקו ואשכחוה וכו'."

וכתב בבני יששכר (סיון מאמר ה): "מהראוי להתבונן, דודאי לא במקרה נפל דבר גדול כזה ב' מצוות גדולות

הכוללת מוליך ומביא מעלה ומוריד, שענינה לשייך אותנו להקב"ה ולכלל ישראל.

דף סג

כפרת מנחת מרחשת

מנחת מרחשת באה על מחשבות הלב, שנאמר "רחש לבי דבר טוב", ומנחת מחבת באה על מחבואי הפה כדאמרי אינשי מנבח נבוחי (ופרש"י דקאי על רכילות). ומקשינן דנימא איפכא, דמחבת תבוא על מחבואי הלב, ומרחשת באה על רחשי הפה. ומשני דגמרא גמירי לה.

המהרש"א בחי' אגדות כאן מבאר, שבכל הקרבנות אנו יודעים על מה בא כל קרבן לכפר, אך במנחה לא התפרש הענין, ולכן הגמ' דנה בזה.

רש"י מפרש דמה שנאמר שמרחשת באה על רחשי הלב, הכוונה להרהורי עבירה. ומעיר המהרש"א שהרי קרבן עולה כבר בא על הרהורי הלב. אלא שהעולה היא לעשיר, והמנחה לעני.

וכוונת המהרש"א למדרש (ויק"ר ז, ג): "אמר רשב"י לעולם אין העולה באה אלא על הרהור הלב. אמר ר' לוי מקרא מלא הוא והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים וגו'."

ובעין אליהו מיישב באופן אחר. דהנה בבאר אברהם עמ"ס שבת (יב, ב) מביא את הילקוט: "ר' חגאי בשם ר' יצחק, כתיב כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות, עד שלא נגמרה המחשבה בלבו של אדם כבר היא גלויה לפניו. ר' יודן בשם ר' יצחק עד שלא נוצר יציר, כבר מחשבתו גלויה לפניו." וא"כ יש שני מיני מחשבות: א' קודם שנגמרה המחשבה. והב' בשעה שהוא חושב. וא"כ יש לבאר דמרחשת מכפרת על המחשבה שעדיין לא נגמרה, ועולה מכפרת על מחשבה גמורה.

ולחאיר יותר נביא מה ששמענו ממו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל, דיש שני שלבים במחשבה: הרעיון הראשון נקרא 'מחשבה', וכאשר אדם חושב בפועל ומפענח את הרעיון הנסתר, זה נקרא 'הרהור'. והנה ידועה המחלוקת בין השו"ע והגר"א (סי' מז) האם מברכים ברכת התורה על הרהור. ואמר ר' משה זצ"ל, שזה ודאי שגם להגר"א שצריך לברך, היינו דוקא במה שנקרא

ועוד בענין מרדכי, בקדושת לוי (קדושה שניה לפורים ד) מבאר בהרחבה שכל הכוחות של השבעים לשון מגיעים משורש הקדושה שהיא לשון הקודש. ומרדכי היה בלשן שיודע להשתמש בלשונות, ועל ידו ארע דבר ייחודי – שמלך של אוה"ע עשה את רצון ישראל. מרדכי היה פתחיה, שידע ע' לשון, והכל הגיע ממנו.

וכשמצרפים הדברים לבני יששכר הרי נפלא, שכל המלחמה כאן היתה בין חכמת אוה"ע לבין שורש החכמה והקדושה.

ודרך אחרת לבאר איך שייך כאן חכמת יון מביא בכת"ס (פרשת פנחס) שביאר שהפילוסופים טוענים אם הקב"ה שונא את הע"ז, מפני מה אינו מבטלה, והיישוב כתוב בגמ' בע"ז (נד, ב) שאין הקב"ה מאבד עולמו מפני השוטים. וזה עיקר המחלוקת בין חכמי יוון לחכמי התורה, האם "שווה" לאבד את העולם כולו בשביל נצחון. וזה היה המחלוקת בירושלים באותה מלחמה, שהרי מדוע בתחילה נתנו כבשים להקריב תמיד, אלא שהבינו שהקרבת התמיד משפיעה לטובה על כל ישראל, גם על אלה שמבחוץ. עד שבא הזקן ולימדם שאמנם ביטול התמיד יפגע גם בהם עצמם, מ"מ יש להם לעשות זאת כדי לפגוע באויבם שבפנים. וזה משקף את חכמת יוון שמבקשים רק נצחון על האויבים, אפילו אם יפגע הדבר בנו גם כן.

דף סה

המחלוקות עם הצדוקים והבייתוסים

בסוגיין הובאו שני ויכוחים בין הצדוקים והבייתוסים לחכמים: הא' האם יחיד יכול להביא קרבן תמיד כדעת הצדוקים, או שהתמיד חייב להגיע מתרומת הלשכה. הב' מהו 'ממחרת השבת' בספירת העומר, האם ביום ראשון כדעת הבייתוסים או למחרת יום טוב.

ויש להבין מה נתייחדו שני ענינים אלה שהיה סביבם עסק גדול מול הצדוקים והבייתוסים. ונראה שיש בענינים אלה שייכות לעומק הויכוח בין החכמים לצדוקים.

ועוד יש לדייק שבויכוח הראשון היה הדיון עם "הצדוקים", ואילו הויכוח השני היה עם "הבייתוסים". הלא דבר הוא.

כאלה, עומר ושתה"ל הנקרבות בבהמ"ק, שיהיו נקרבות ונעשות ע"י חרש שאינו מדבר, ובודאי יד ה' עשתה זאת לרמוז להם איזה דבר הנוגע להדת וכו'.

ויש לבאר, דהנה הורקנוס ואריסטובלוס היו ממלכי בית חשמונאי, והנה אבותיהם כאשר קמו עליהם היוונים בחכמתם החיצונית האנושית הטבעית ורצו לבטל חכמת התורה, דעיקר אמונת יסודי התורה היא בשמייעה וקבלה, ולא בחקירה וחכמה חיצונית וכו', והנה החשמונאים השליכו נפשם מנגד ומסרו נפשם לבטל חכמות חיצוניות הוא מחקר האנושי (אשר יכונה לחוש הראות), ולהגביר חכמת התורה אשר כל פעולתה בשמייעה, אמונת אומן שמעו ותחי נפשכם וכו'. על כן הימים שהתנוססו להם רובם הם בכסליו (בחנית אוזן [א.ה. כוונתו לדברי האר"י בסידור החדשים, שלכל חודש יש חוש המיוחד]) ומיעוטן בטבת (בחנית עין), להורות אשר חוש הראיה המורה על המחקר הנראה לעין (כענין רואה אני וכו'), בטל במיעוטו לחוש השמע שהוא אמונת הקבלה ע"פ התורה, כענין שכתבתי לך בענין 'רואים את הנשמע', אשר חוש הראות ביטל ממשלתו נגד חוש השמע ולבש מדי חוש השמע.

והנה אלו בני החשמונאים לא הלכו בדרכי אבותיהם ונלחמו זה עם זה וכו', וכפי הנראה נתפרץ שוב הדור ההוא בחכמות חיצוניות יוונית (כענין המבואר בברייתא אשר לעז להם אחד בחכמת יונית), שהיא חקירות וחכמות חיצוניות, מחקר האנושי אשר יכונה לחוש הראות, הנה בהגיע זמן העומר ושתה"ל אשר הם נקרבות לסגולת התורה בימים ההם בזמן הזה, הנה פעל ועשה הצור תם אשר היו נקרבות ע"י פעולת חרש שאינו מדבר, רק היה לו חוש השמייעה שהוא סגולת התורה בלי מחקר. והנה החרש הזה הכריע בעדותו את כל חכמי ישראל.

ותבין לפי"ז ברייתא אמר להו מרדכי וכו', משמייענו זאת, דהנה חכמת יונית כלולים בה להבין ג"כ על ידה רמזים וחידות ותנועות כמ"ש רש"י, ועי"ז מתפתח האדם אחריה כענין פיתויי הזונה בקריצת עינים ומתק הלשון, הנה הראה להם הקב"ה אשר כל החכמות כלולים ממילא בתורה, דהנה מרדכי שהיה עוסק בתורה הבין ברמיזות מבלי חכמה במחקר.

עכ"ד הבני יששכר הנפלאים, ותמצית דבריו הם שבזמן ההוא נכנס בהם כחמה יוונית כלומר ששואלים ולא מקבלים הדברים באמונה פשוטה בחינת שמייעה, ועל כן מי שרמז על הקרבנות היה חרש שהכוונה לשומע ואינו מדבר, להורות על בחינת הנשמע שהיה חסר להם. וזהו ענין מרדכי שתפס את הכל דרך התורה.

זאת אומרים שאין לאדם מקום כלל בתורה, וא"כ שבועות חייבים להיות שבועות של עולם, שמגיעים מלמעלה. זה הטעם שב' הטענות הם אחת לצדוקים ואחת לבייתוסים.

נמא לפי"ז שכן יש ביטוי לעומק של הטענות של הצדוקים והבייתוסים, ולכן המלחמה נגד טענות אלה היתה כל כך עקרונית.

דף סו

ספירת העומר

מצוה למימני יומי, ומצוה למימני שבועי. אמרנו מני יומי ולא מני שבועי, זכר למקדש הוא. פירשו רש"י ותוס' שכיון שבזמן הזה ספירה"ע היא רק זכר למקדש, מנה רק ימים.

הרמב"ם (תמידין ומוספין ז, כד) סובר שגם בזמן הזה מצוות ספירה"ע היא מדאורייתא, ומבאר הר"ן (סוף ערבי פסחים) דס"ל לרמב"ם דרק אמרנו סובר דספירה"ע בזמן הזה היא זכר למקדש, אבל שאר החכמים היו מונים ימים ושבועות, וקיי"ל כוותייהו.

ונראה שישורש מחלוקת הרמב"ם ותוס' הוא, מה יסוד ספירת העומר, האם סופרים מקרבן העומר (ובזה"ז שאין קרבן נפלה סיבת הספירה), או שסופרים לקראת חג השבועות (וזה שייך גם בלי קרבן העומר).

והר"ן (שם) בתחילת דבריו מביא מדברי המדרש, שכאשר אמר משה לישראל "תעבדון את האלקים על החר הזה" היו מונים ישראל לקראת יום החמישים, וכ' הר"ן שזהו "דרך מדרש", משום שעיקר טעם הספירה בזה"ז הוא זכר למקדש. ועכ"פ בדעת הרמב"ם שפיר י"ל דס"ל לעיקר מדברי המדרש הללו, שיש טעם לספירה בזה"ז משום שסופרים לקראת חג השבועות ומתן תורה.

וצרף למדרש זה את דברי הדברי שאול (לבעל השואל ומשיב) שמבאר דהנה בני ישראל נצטוו אז לספור הימים שיהיו להם עד קבלת התורה, והיו משתוקקים מאד אל התורה. והנה נודע דמי שמשתוקק לדבר שיש לו זמן, נדמה לו הזמן כנצח, וכדי להקל צערו, יכלול מספר הימים בשבועות ובכך יהיה נקל לו להמתין, שכן השבועות מעטים מהימים (ומרגישים יותר את ההתקדמות). ובני ישראל מנו הימים ומנו השבועות

ונתחיל בויכוח השני עם הבייתוסים. ושמעתי ממו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל כדלהלן (ואח"ז מצאתי כיו"ב בליקוטי מאמרים לרבי צדוק הכהן אות יב).

הנה הבייתוסים מכחישים תושב"ע, ואומרים שאין לאדם חלק בתורה, הכל מגיע מלמעלה ואין יד אדם שולטת בתורה כלל. ממילא, כשרוצים לספור שבועות לקראת מתן תורה, חייב להיות שבוע אלוקי שמגיע מששת ימי בראשית ואין לאדם חלק בו. ואילו חכמים באו ואמרו שהשבועות הללו הם הנובעים מהיום טוב שנקבע על ידינו. שזה יופי התורה, שיש בה חלק שמסור לבני אדם, וממילא מתני שבית דין קובעים על פי זה יהיו השבועות לקראת מתן תורה.

וזה הפירוש שאמר הזקן לרבי"ז, שמשנה רבינו אוהב ישראל היה ועל כן נתן להם שני ימי שבתון זה אחר זה, וזה משקף את עיקר טענת הבייתוסים, שאין נדרש מהם עמל ויגיעה בתורה, שהרי הכל בא מלמעלה בלא נגיעת יד אנוש. אך באמת התורה נקנית ע"י יסורים ועמל ויגיעה. אין היא מגיעה ע"י מנוחה. וכן איתא במהר"ל (תפארת ישראל פ"ו), שאותו זקן תפס שתורה היא לטובת האדם ולהנאתו, ואינו יודע שתורה היא מידת הדין הדורשת מן האדם לגדול. יש מידת הדין על האדם שהוא מחויב בדבר. יש עליו חובה לגדול ולעמול בתורה, כי התורה נקנית בו ושייכת אליו.

ולגבי הטענה הראשונה מבאר השם משמואל (משפטים תרע"ד) שכיון שאין לצדוקים תושב"ע אין הם תופסים את הנשמה הפנימית של כלל ישראל. בלי תושב"ע ופנימיותה אין מה שמאחד אותם להיות "ציבור". ועל כן הם טוענים שאם הציבור יכול להביא קרבן התמיד, אין זה אלא שותפין, וה"ה שיחיד יכול להביא.

וממילא נבוא לבאר את החילוק שבין הצדוקים לבייתוסים. והנה כבר העירו שהמעין במגילת תענית פ"ד יראה שהצדוקים היה להם תורה שבע"פ שנקרא גזירתא – ספר גזירות, אלא שלא ידעו טעמו של דבר. ונראה לפי"ז שיש חילוק בין הצדוקים לבייתוסים, הצדוקים יש להם תורה שבע"פ שלהם, וא"כ הם אינם כופרים במושג של תורה שבע"פ אלא שאין להם את התורה שבע"פ האמיתי שהוא נשמת כלל ישראל. הבייתוסים אין להם תורה שבע"פ כלל, כלומר הם כופרים במושג של תורה שבע"פ.

ודבר זה מתבטא בטענות כאן: הצדוקים אומרים יש קרבן התמיד, אבל מה ההבדל בין יחיד לציבור, כלומר הם אינם תופסים את נשמת כלל ישראל המחברת את היחידים לישות חדשה של ציבור. הבייתוסים לעומת

בספר דברי תורה להמונקטשר (ח"ג אות צא) מקשה דהרי פסקינן בגיטין (גב, א) ובסנהדרין (ל, א) דאין סומכין על חלומות. ובתשב"ץ (ח"ב סי' קכח) מביא סתירות בענין זה, אם סומכים על חלום. ומתחילה רוצה לחלק בין היכא דהחלום נעשה ע"י האדם עצמו שסומכים על כך, ובין חלום שמגיע אל אדם אחר בעבורו, שאין סומכין. אך דוחה זאת. ומביא עוד מה שרואים בגמ' שיש חלום ע"י מלאך ויש חלום ע"י שד, נמצא שיש אמת ויש שקר. כלומר שצריך להבחין אם הוא חלום אמת או לא וזה לא תמיד ברור.

ובבן יהוידע (סנהדרין שם) מביא שני מהלכים בזה. א' אין חלום בלא דברים בטלים, נמצא שבכל חלום יש תערוכות אמת ושקר. ב' חלום הולך לפי הפתרון, ואפשר לפתרו באופן טוב או באופן רע, ולכן אין סומכין על החלום לגמרי.

וישנו שו"ת מן השמים לאחד מבעלי התוס', והאריך הגר"ר מרגליות זצ"ל בהקדמה שם בענין זה.

ונשוב לסוגיין, שמקשה ה'דברי תורה' איך רבא מבקש לקבל את הפתרון בחלום ולסמוך עליו.

ואולי י"ל שדברי תורה שאני. דהנה בביאור הגר"א (משלי יט, כג) איתא שנתן הקב"ה לאדם בטבעו שיישן כדי שתעלה נשמתו לישובה של מעלה, ושם מגלים לו רזי תורה, מה שא"א לאדם ללמוד בשבעים שנה, לומד שם בשעה אחת. וכן מובא על האריז"ל שהיה ישן בשבת בצהריים, וראהו רבי חיים וויטאל ממלמל, וכשהתעורר אמר שיזדקק שבעים שנה כדי לומר מה שנתגלה לו עכשיו.

ועכ"פ י"ל דאמנם הוראה ממש לקבל משמים, ע"ז אמרינן לא בשמים היא. אך בדרך הלימוד, שפיר יש ללמוד מן החלום, ואדרבה עליית האדם בחלומו היא כדי לקבל תפיסה בתורה. ויש עוד להאריך בענין זה.

דף סח

צהבו פניו של ר' יהודה בר נחמיה

הגמ' בע"ב מביאה מעשה, שלר' טרפון היתה שאלה, ואחד התלמידים בשם ר' יהודה בר נחמיה השיב על הדברים (ועיין במיזחם לרשב"א שהיה ויכוח בין ר' טרפון לר' יהודה בר נחמיה איך להבין את ענין העומר והחדש). שתק ר' טרפון, והיינו שקיבל במידה מסוימת את הדברים, ואז צהבו פניו של ר' יהודה בר נחמיה,

לפי רוב השתוקקותם, ולכך נצטוינו לספור ימים ולספור שבועות.

ומצינו לרבינו ירוחם (ספר אדם נתיב ה' ח"ד) שיטה חדשה, שמחלק בין הימים לשבועות. דהרי לגבי השבועות נאמר "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהינה", הרי שהשבועות תלויים בקרבן העומר. ואילו לגבי הימים נאמר "עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום", הרי שהימים תלויים בחג השבועות. מעתה סובר ר"י, שכוונת אמיר היא ש"יומי" הוא מדאורייתא גם בזה"ז, ואילו "שבועי" הוא רק זכר למקדש, ולא היה אומר ברכה על השבועות לבד (דרך על החלק שהוא מדאורייתא יש ברכה).

נמצא ג' שיטות בראשונים. לרש"י ותוס' עיקר הספירה הוא לקרבן העומר, ובוה"ז רק זכר למקדש. לרמב"ם עיקר הספירה הוא לקראת מתן תורה, וגם בזה"ז הוא מדאורייתא. ולר"י יש בזה חילוק בין השבועות לימים.

ולבאר יותר נצרף את דברי המהר"ל (תפארת ישראל פכ"ה), ודבריו מסוכמים ברד"ק (הושע ג, ב). כשעם ישראל יצאו ממצרים, היו בתחילה במדרגת גוף, עד שאט אט בנו עצמם במדרגת השכל לקבל את התורה ביום החמישים. ולא מלתא זוטרתא היא, שהרי כלל ישראל עבדו בחומר ובלבנים שנים רבות, ולא היו מיד בדרגת קבלת התורה.

קרבן שמביאים בזמן זה הוא מנחת העומר שבאה מן השעורים, במדרגת מאכל בהמה. וכשבאים למתן תורה מתעלים למדרגת אדם, ומנחת העצרת היא שתי הלחם שבאות מן החיטים שהם מאכל אדם. וזה הביאור שספירה"ע אינה בימים שנותרו אלא בימים שכבר עברו, לפי שהספירה בונה את המדרגה, וכל יום בונה עוד ועוד, שהולכים ממדרגת בהמה למדרגת אדם.

מעתה נראה להגדיר שלדעת רש"י ותוס' עיקר הספירה מגיע מהעומר שבזהו אנו מתרחקים ממדרגת בהמה. ולרמב"ם העיקר הוא ההתייחסות אל מה שאנו הולכים לקראתו. ולר"י יש שילוב בין הימים לשבועות.

דף סז

לימוד תורה בחלום

בנידון גלגול עכו"ם אם פוטר, אמר רבא "יהא רעוא דאחזיא בחילמא", כלומר שאראה בחלום את הפתרון.

ובאחד החיבורים ראיתי שאולי הוא היה אחד מכ"ד אלף תלמידי ר' עקיבא שמתו באותו הזמן, שגם הם מתו על חיסרון בכבוד התורה, ואם כנים הדברים, הרי שמוספרת כאן דוגמה אחת מעין זה.

ובבית יעקב (ליינר) פרשת אמור הביא בשם אביו (ה'מי השילוח') שבין פסח לעצרת זהו זמן של דין כי עם ישראל נמצא כביכול בחבלי לידה להגיע למתן תורה, וזמן חבלי לידה הוא שעת דין וסכנה. וזו הסיבה שיש יום טוב בל"ג בעומר כנגד ל"ג ימים ימי טהרה שיש לאישה יולדת, שכאשר מגיעים לזמן ההוא יודעים שעבר רוב זמן של הלידה ויצאנו מהדין הקשה, ממילא עושים יום טוב.

ובזמן זה יש תביעה מיוחדת על עניני תורה כי אנחנו בונים את עצמנו לקראת מתן תורה, לכן דווקא בזמן ההוא נפטר ר' יהודה בר נחמיה, כי כבוד תורה תובעים בין פסח לשבועות.

דף סט

חיטין שירדו בעבים

חיטין שירדו בעבים, לענין מנחות ודאי כשרים, אבל לשתי הלחם מסתפקת הגמ', האם נחשב "מושבותיכם".

רש"י מפרש שהמציאות היתה שהעבים לקחו מהאוקינוס ספינה מלאה חיטים, והראשונים שואלים דא"כ החיטים הגיעו מחו"ל, ומה הספק. אבל הרדב"ז על הרמב"ם מבאר שמדובר על מה שהגיע מהאיים הסמוכים לארץ ישראל שאליבא דגמ' בגיטין זה שייך קצת לא"י וא"כ יש שאלה האם זה נחשב "מושבותיכם". אבל תוס' סובר שחיטין שירדו בעבים הכוונה שהגיעו ע"י נס, שנוצרו בעבים וירדו לארץ.

ודבר זה מתקשר עם הסוגיא הגדולה בדין דברים שנוצרו ע"י נס, ונדבר כאן על נקודה אחת שיוצאת מתוך הגמ' כאן.

בפסוק בפרשת ויקהל (שמות לה, כז) נאמר "והנשאים הביאו את אבני השוהם ואת אבני המילואים את שמן המאור ואת שמן המשחה ואת קטורת הסמים", ובכלי חמדה (פרשת ויקהל אות ה) הביא מהתרגום יונתן בן עוזיאל ש'הנשאים' אין הכוונה כפשוטו אלא הכוונה לעננים שהביאו את כל הדברים הללו מגן עדן. ומקשה הכלי חמדה התינה כל הדברים שהגיעו ע"י נס, אבל

כלומר היתה לו שמחה גדולה על כך שהוא הצליח להשיב על שאלת ר' טרפון.

אמרו לו ר' עקיבא, יהודה צהבו פניך שהשבת את זקן? תמהני אם תאריך ימים... אמר ר' יהודה בר אלעאי אותו הפרק פרום הפסח היה, כשעליתי לעצרת לשבועות שאלתי אחריו יהודה בר נחמיה היכן הוא, אמרו לי נפטר והלך לו, שנפטר מהעולם בגלל הקללה והעונש שר' עקיבא הטיל עליו.

בספר אגרא דפירקא (אות שטז) הקשה מדוע היתה לר' עקיבא תביעה כ"כ גדולה על ר' יהודה בר נחמיה, הרי מצינו שר' עקיבא עצמו התווכח עם רבו ר' אליעזר, עד שבפסחים (סט, א) נאמר שר' אליעזר כעס עליו ואמר לו בשחיטה השבתני בשחיטה תהיה מיתתך, והשיב לו ר' עקיבא אל תכפרני בשעת הדין, כלומר כשיש ויכוח בדברי תורה יש ריתחא, וא"כ מה הטענה הגדולה שהיתה לר' ע על ר' יהודה בר נחמיה.

מיישב האגרא דפירקא: "והנראה דעיקר הקפידא היה משום דצהבו פניו והיה שמח בדבר שידע מה שהיה מסתפק הזקן, והיה כנהנה מכבוד התורה, והנהנה מכבוד התורה נוטל כו'. הצגתי זה למשמרת להיות נזהר בדבר שלא להשיב על דברי גדול מבלי נטילת רשות, וגם שלא יהיה לבו שמח בדבר התשובה. הבן הדבר".

אם אדם נהנה באופן אישי מכך שהוא ניצח בויכוח והצליח לאכוף את דעתו ותשובתו על מי שגדול ממנו, יש בכך בעיה של נהנה מכבוד תורה.

ועיין בתשובות מהרש"ל (סי' ו) אודות חכם שכעס על הבר פלוגתא שלו, ודיבר עליו סרה. וכתב עליו המהרש"ל: "ואם אורייתא דהוה רתחא ביה, היה לו לקנאות בקנאות סופרים ולהתווכח עמהם בהלכה על מה עשו ככה, ומתוך כך היה מתרווחא שמעתא... גם לא חש לעונש דההוא תלמידא שבא לקפח הזקן ר' טרפון במסכת מנחות כו', רחמנא ליצלי ליה מההוא עונשא כי גברא רבא הוא".

ר' ראובן מרגליות מציין (נפש חיה או"ח סי' תצג) שעונשו של ר' יהודה בר נחמיה היה בין פסח לעצרת שהרי כתוב שלפני פסח היה המעשה ובעצרת נפטר והלך לו, ובין פסח לעצרת זהו זמן שבו תובעים על כבוד התורה כפי שמצינו בתלמידי ר' עקיבא שלא נהגו כבוד זה בזה וכולם מתו בין פסח לעצרת, הרי שזהו זמן התביעה על כבוד התורה ומובן שר' יהודה נפטר דווקא בזמן הזה.

מחשבת קצרה על הדף

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

ולענין דברי התרגום יונתן שהעננים הביאו שמן זית, מסיק הכלי חמדה דאה"נ גם אם יורד שמן משמים הפירוש הוא שהוא מגיע מזיתים שנמצאים בשמים. ומסביר הפרדס יוסף שהשמן הגיע מעצי זית שנמצאים בגן עדן התחתון, ששם יש עצי זית ממש.

בספר ימי החנוכה של רבי ישעיה שכטר שליט"א, הביא אודות מה שידוע שרבי חיים מבריסק שאל איך השתמשו החשמונאים בשמן זית שנוצר ע"י נס, הרי אינו שמן זית. ומביא בשם הגרי"ד שרבי חיים מעולם לא אמר זו. וכן העיד רבי מנחם בן מנחם שליט"א (ר"מ בשיבת תפוח) שפגש פעם זקן שפגש את ר' חיים ודיבר איתו על השאלה הזאת, ור' חיים אמר לו שמעולם לא שאל את השאלה הזאת.

והגרי"ד הסביר שרבי חיים לא שאל זאת, מפני שבגמ' דידן מוכח להדיא שאפשר להשתמש בחיטים שירדו בעבים למנחות, הרי לן שאין שום חיסרון בדבר שנוצר בנס להביא אותו לביהמ"ק והוא הדין לגבי שמן, ששמן שנוצר בנס אפשר להביא אותו לביהמ"ק ואפשר להשתמש בו למנורה, ועל כן אין ממש בשאלה זו.

ומוסיף בספר ימי חנוכה שכשם שאם ירדו זיתים בעננים ויוציאו מזה שמן הרי זה נחשב שמן זית, אז גם אם יורד שמן זה נחשב שמן זית, כי חלק מצורת הנס הוא שירד שמן שנחשב שמן זית.

עכ"פ נגענו פה בקצה המטה בסוגיא של דברים שנעשו בנס.

לגבי שמן למנורה הלא נאמר "שמן זית זך", שצריך להיות שמן שמוגיע מפרי הזית, ואם יש שמן שמוגיע מהעננים אין זה שמן זית, אלא 'שמן עננים'. ומוסיף הכלי חמדה דאם היו יורדים זיתים מהשמים ואז היו כותשים אותם ועושים מהם שמן ניחא כי עדיין נקרא שמן זית, אבל כאשר השמן עצמו יורד מהעננים לכאורה אינו נקרא שמן זית.

ומביא בשם החידושי הרי"ם שעל פי ההבנה הזאת יש יישוב על הענין הבא:

כידוע הקשה הבית יוסף קושיא גדולה, מדוע עושים חנוכה במושך שמונה ימים, והלא היה די שמן ליום אחד, נמצא שהנס היה רק שבעה ימים. הט"ז מתרץ שחלק מהנס הוא שהיה שמן ליום אחד, כי בלא כן, לא היה שייך שיהיה נס להביא שמן 'יש מאין', כמו שמוצינו גבי אלישע שאמר לאישה שאם יש לה מעט שמן בבית אז תהיה ברכה והשמן יתרבה הרבה יותר. אבל צריך שיהיה לפחות קצת שמן כדי שיהיה 'יש מיש'. אם כן, אז חלק מהנס של חנוכה זה שמצאו את השמן הראשון.

ומקשים על הט"ז, דיסוד זה שצריך להיות 'יש מיש' הוא במקום שיש "ברכה", שכל ענין הברכה הוא תוספת. אך במקום שנעשה נס, ודאי שיש נס לעשות יש מאין והרי בחנוכה מדובר על נס, א"כ למה צריך שיהיה את השמן הראשון? ומתרץ החידושי הרי"ם ע"פ הסברא של הכלי חמדה, שאם יש שמן שנוצר ע"י נס הוא פסול למנורה כי אין זה שמן זית אלא שמן נס, לכן א"א להשתמש בשמן של נס שנוצר יש מאין למנורה, ומוכרח שיהיה מעט שמן אמיתי והנס יהיה שהוא יתרבה ויתברך.